

ΕΙΣΗΓΗΣΗ ΤΟΥ ΑΙΔΕΣΙΜΟΛΟΓΙΩΤΑΤΟΥ ΠΡΩΤΟΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ
ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΔΟΡΜΠΑΡΑΚΗ ΣΤΗΝ ΠΡΩΤΗ ΙΕΡΑΤΙΚΗ ΣΥΝΑΞΗ ΤΗΣ
ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΟΣ ΚΑΙ ΑΛΜΥΡΟΥ.

**ΟΙ ΠΑΤΕΡΕΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ: ΓΝΗΣΙΟΙ ΦΟΡΕΙΣ ΚΑΙ
ΘΕΜΑΤΟΦΥΛΑΚΕΣ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΠΑΡΑΔΟΣΕΩΣ**

“Το πράγμα ο επιστήμων πρέπει να το γνωρίσει, το πρόσωπο οφείλει να το κατανοήσει. Στη μία περίπτωση χρειάζεται ανάλυση, στην άλλη είσοδο σε χώρο ζωντανό και δυναμικό.

Η κατανόηση φυσικά είναι πολύ δυσκολότερη από τη γνώση. Και η είσοδος στο δυναμικό χώρο του προσώπου προϋποθέτει ο,τι και η γνώση συν κάτι εξαιρετικά σπουδαίο και φοβερά δύσκολο, δηλαδή απαιτεί μικρή η μεγάλη μετοχή σ’ αυτό που είναι το πρόσωπο.

Να γιατί αισθάνομαι αμηχανία και τρόμο μπροστά στο θέμα μου και γιατί αυτά που γράφω μοιάζουν με διστακτικά προσεκτικά βήματα σ’ ένα πανώριο μυστηριώδες δάσος, που είναι γνόφος (σκοτάδι) και φως μαζί.

Φυσικά ο ερευνητής και πολύ περισσότερο ο θεολόγος δεν ερωτάται αν θέλει η αν μπορεί να μιλήσει για ένα Πατέρα και Διδάσκαλο της Έκκλησίας. Οφείλει να το κάνει. Έχει καθήκον να μιλήσει για το πρόσωπο του Πατρός, διότι αυτό που λέμε Παράδοση είναι η γνήσια ζωή του Πατρός. Εκφράζουμε λοιπόν την Παράδοση, μιλάμε για την Παράδοση, σημαίνει εκφράζουμε τον Πατέρα, μιλάμε για τον Πατέρα. Άλλη διέξοδος η λύση δεν υπάρχει”.

Με αυτά τα λόγια προλογίζει ο ομότιμος καθηγητής της Πατρολογίας στο Πανεπιστήμιο Ἀθηνών, μακαριστός ήδη, Στυλιανός Παπαδόπουλος την αναφορά του στους Πατέρες της Έκκλησίας. Θεωρεί, και δικαίως, ότι Παράδοση και Πατέρες είναι έννοιες ταυτόσημες, γεγονός που καθιστά τη γνώση της Παραδόσεως εξαιρετικά δύσκολο έργο, αφού, όπως σημειώνει, κατανοούμε τους Πατέρες, που είναι φορείς της Παραδόσεως, στον βαθμό που υψωνόμαστε και εμείς στο ύψος της δικής τους ζωής. Κι αν για εκείνον, που είχε αφιερώσει τη ζωή του στην κατανόηση και την έκφραση της ζωής και του έργου τους, ήταν δύσκολο να μιλάει γι’ αυτούς, πόσο περισσότερο για εμάς που η ενασχόλησή μας με τους Πατέρες είναι ασυγκρίτως μικρότερη;

Είναι ευνόητο βεβαίως, πριν προχωρήσουμε δι’ ολίγων στην ανάπτυξη του θέματός μας, να επισημάνουμε ότι η αναφορά μας στους Πατέρες έχει χαρακτήρα σωτηριολογικό. Διότι αν ό,τι συμβαίνει στην Εκκλησία έχει τέτοιο χαρακτήρα, αποσκοπεί δηλαδή στην ένωση του ανθρώπου με τον Θεό – αυτό σημαίνει σωτηρία: να γίνω σώος, ολόκληρος στον βαθμό που σχετίζομαι με τον Χριστό - άρα ο λόγος για τους Πατέρες που έζησαν στην Έκκλησία και τη ζωή της Έκκλησίας και φώτισαν την πορεία της ιδιαίτερος σε κρίσιμες περιόδους, δεν μπορεί να είναι διαφορετικός. Με άλλα λόγια οι Πατέρες αγωνίστηκαν να διακρατήσουν ανοιχτή την όραση του Χριστού στον κόσμο, χρησιμοποιούμενοι από τον

Θεό ως όργανα για την απόκρουση κάθε κινδύνου που απειλούσε την αλλοίωση της παραδόσεώς Του.

1. Η έννοια της Παραδόσεως.

Προκειμένου πιο συγκεκριμένα να δούμε τους Πατέρες ως φορείς της Παραδόσεως θα πρέπει σύντομα να δούμε τι είναι η Παράδοση αυτή.

Και δεν εννοούμε την και αυτή χαρακτηριζόμενη ως Παράδοση, δηλαδή τα διάφορα έθιμα που κατά καιρούς επικράτησαν στην ιστορία της Εκκλησίας, όπως για παράδειγμα τα ράσα του ιερέα η διάφορα τυπικά που συνιστούν ένδυμα της καθαυτό Παραδόσεως. Τα έθιμα αυτά αναπτύχθηκαν περί τον πυρήνα της πίστεως, πολλά από αυτά διευκόλυναν κι ίσως ακόμη να διευκολύνουν τη βίωση της πίστεως, αλλά δεν συνιστούν αυτό που, όπως είπαμε, χαρακτηρίζεται σώζουσα Παράδοση. Ούτε πολύ περισσότερο εννοούμε ως Παράδοση τις τοπικές παραδόσεις ενός λαού, που η Έκκλησία πολύ συχνά, και δικαίως ίσως, τις ενστερνίζεται, γιατί αυτές μπορεί να καλλιεργούν την εθνική ταυτότητα του λαού, μπορεί να αποτελούν πλαίσιο εφαρμογής της ζωής της, δεν αποσκοπούν όμως στον καθαυτό σκοπό της Έκκλησίας, την ένωση του ανθρώπου με τον Θεό. Θέλουμε να πούμε ότι τέτοιου είδους παραδόσεις και να μην υπάρχουν δεν καταργούν τη ζωή του Χριστού και την πορεία του σώματός Του, την Έκκλησία. Η αληθινή Παράδοση είναι ο,τι η Έκκλησία αγωνίστηκε να διακρατήσει ως εντελώς απαραίτητο για να τηρεί και να αυξάνει ο άνθρωπος τη χάρη του Θεού μέσα στην καρδιά του. Θα μπορούσε κανείς καταχρηστικά, είπαμε, να χαρακτηρίσει τα έθιμα αυτά η τις τοπικές εθνικές παραδόσεις ως παράδοση, αλλά πάντοτε κρατώντας κάποια επιφύλαξη. Και τούτο γιατί μερικές φορές υπάρχει ο κίνδυνος να θεωρηθούν τα περί την πίστη ως τα ουσιώδη, ενώ η ίδια η πίστη να τεθεί στο περιθώριο – κάτι που το διαπιστώνει κανείς στην ιστορία του ισραηλιτικού λαού. Εν προκειμένω ισχύει απολύτως αυτό που είχε πει ο άγιος Κυπριανός, προφανώς σε ανάλογο προβληματισμό: *“Ο Χριστός είπε: Εγώ είμαι η αλήθεια. Δεν είπε: Έγώ είμαι η συνήθεια”!*

Ποιό είναι αυτό το ουσιώδες, ο πυρήνας της πίστεως, που αποτελεί γνήσια και σώζουσα Παράδοση; Κατά την Αγία Γραφή – το γραπτό τμήμα αυτής της Παραδόσεως - και τους Αγίους μας είναι η επενέργεια του Αγίου Πνεύματος στην Έκκλησία που μεταδίδει από γενιά σε γενιά τη ζωή του Χριστού. Η Παράδοση αυτή δόθηκε καταρχάς από τον ίδιο τον Κύριο στους μαθητές Του και από αυτούς μεταβιβάστηκε στη συνέχεια στις μετέπειτα γενιές. Πρόκειται λοιπόν για κατεξοχήν αγιοπνευματικό και χαρισματικό γεγονός, την πρωτοβουλία του οποίου δεν έχουν οι άνθρωποι, αλλά ο ίδιος ο Θεός. Και μιλώντας για Παράδοση του Χριστού εννοούμε την ίδια τη ζωή Του σε όλες τις φάσεις της, κατεξοχήν τη σταυρική θυσία Του και την Ανάστασή Του, που βρίσκουν έκφραση όμως κυρίως στο μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας, εκεί που βλέπουμε τον ίδιο

τον Κύριο να διαιωνίζει την προσφορά της ζωής Του, καθώς κομματιάζεται και αυτοπροσφέρεται στον κόσμο, για να ζήσει ο κόσμος. Το *λάβετε, φάγετε, τούτό εστι το σώμά μου*, και *πίετε εξ αυτού πάντες, τούτό εστι το αίμά μου* αποτελεί την πιο καθοριστική κίνηση αγάπης του Θεού στον άνθρωπο, κυριολεκτικά την αυτοπαράδοσή Του σε αυτόν, από την οποία εξαρτάται απολύτως η ίδια η ζωή του.

Την αλήθεια αυτή επισημαίνει απερίφραστα ο απόστολος Παύλος στην Α΄ προς Κορινθίους επιστολή του. Για τον απόστολο το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας, αυτό που συνέβη στον Μυστικό Δείπνο, αποτελεί την Παράδοση του Χριστού. Κι αυτό που παρέλαβε το παραδίδει και ο ίδιος στους μαθητές του, εν προκειμένω στους Κορινθίους. *Ἐγώ γαρ παρέλαβον ἀπὸ τοῦ Κυρίου, ὁ καὶ παρέδωκα ὑμῖν, ὅτι ὁ Κύριος Ἰησοῦς ἐν τῇ νυκτὶ ἡ παρεδίδοτο ἔλαβεν ἄρτον καὶ εὐχαριστήσας ἐκλάσεν καὶ εἶπε: λάβετε φάγετε, τούτό μου εστι το σώμα το ὑπέρ ὑμῶν κλώμενον. Τούτο ποιείτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Ὡσαύτως καὶ το ποτήριον μετὰ το δειπνήσαι λέγων: τούτο το ποτήριον ἡ καινὴ διαθήκη ἐστὶν ἐν τῷ ἐμῷ αἵματι. Τούτο ποιείτε, ὡσαύτως ἂν πίνετε, εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Ὡσαύτως γὰρ ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τούτον καὶ τὸ ποτήριον τούτο πίνετε, τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλλετε, ἄχρις οὗ ἂν ἔλθῃ* (11, 23-26).

Και λίγο παρακάτω ο απόστολος θα προσδιορίσει και πάλι την Παράδοση αυτή της ζωής του Χριστού ως την κατεξοχήν Παράδοση της Ἐκκλησίας, το ίδιο το σωτηριώδες κήρυγμά της: *Γνωρίζω δε ὑμῖν, ἀδελφοί, τὸ εὐαγγέλιον ὁ εὐηγγελισάμην ὑμῖν, ὁ καὶ παρελάβετε, ἐν ᾧ καὶ ἐστήκατε, δι’ οὗ καὶ σώζεσθε...Παρέδωκα γὰρ ὑμῖν ἐν πρώτοις, ὁ καὶ παρέλαβον, ὅτι Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν κατὰ τὰς Γραφάς, καὶ ὅτι ἐτάφη, καὶ ὅτι ἐγήγερται τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς γραφάς* (15, 1-4).

Από την άποψη αυτή η σώζουσα Παράδοση, η ζωή του Χριστού δηλαδή είτε ως κήρυγμα είτε ως Θεία Ευχαριστία, είναι το πιο δυναμικό γεγονός που μπορεί να υπάρχει στον κόσμο, διότι ακριβώς προσφέρεται ο ίδιος ο Θεός ως άνθρωπος με την επενέργεια του Αγίου Πνεύματος. Εν Πνεύματι προσφέρεται ο Χριστός και εν Πνεύματι γίνεται γνωστός και καθίσταται φανερός στην καρδιά του ανθρώπου. Όπως το σημειώνει και πάλι ο απόστολος: *Οὐδεὶς δύναται εἰπεῖν Κύριον Ἰησοῦν εἰ μὴ ἐν Πνεύματι Ἀγίῳ* (Α΄ Κορ. 12, 3). Με άλλα λόγια ο Χριστός ως προσφερομένη δύναμη εν Πνεύματι απαιτεί προς συνάντησή Του την αποδεχομένη δύναμη του ανθρώπου, και πάλι με τη βοήθεια του αγίου Πνεύματος. Η Παράδοση έτσι ως ζωή συναντά τη ζωή. Οπότε καταλαβαίνουμε ότι μιλάμε για γεγονός όχι μουσειακό – αυτό με τα παραπάνω δεδομένα θα ηχούσε ως βλασφημία - αλλά για γεγονός του παρόντος, το οποίο πάντοτε επιζητεί να γίνει βίωμα. Η ζωή του Χριστού γίνεται ζωή του πιστού, για να απλωθεί στη συνέχεια ως ευλογία στον κόσμο όλο. Παραδοσιακός, έτσι, είναι ο άνθρωπος που ζει ως Χριστός, μάλλον που ο Χριστός ζει μέσα από τον άνθρωπο. Παραδοσιακός δηλαδή είναι ο άγιος, κατά τον τύπο του

μεγίστου αγίου, του αποστόλου Παύλου, ο οποίος μαρτυρούσε: *Zō de oukēti egō, zē de en emoi Χριστός*’.

2. Οι Πατέρες: γνήσιοι φορείς και θεματοφύλακες της Παραδόσεως.

Την Παράδοση λοιπόν αυτήν ως ζωή του Χριστού έζησαν οι Πατέρες. Της Παραδόσεως αυτής είναι φορείς και από την άποψη αυτή αποτελούν έργα του αγίου Πνεύματος. Ιδιαίτερος εκεί που υφίσταται αυτό που ονομάζουμε *consensus patrum*’, συμφωνία Πατέρων, εκεί ο λόγος τους θεωρείται θεόπνευστος, δηλαδή εκεί έχουμε αυθεντική έκφραση της αλήθειας του Χριστού, εκεί συμπυκνώνεται η σωστή ερμηνεία της ζωής του Χριστού, απέναντι μάλιστα στις διαστρεβλώσεις που πάντοτε δημιουργεί η αυτονομημένη χρήση της ανθρώπινης λογικής στα θέματα της πίστεως. Κι επειδή ο θεόπνευστος λόγος είναι αιώνιος, γι’ αυτό και ο λόγος των Πατέρων είναι και πάντοτε επίκαιρος. Και δεν εννοούμε ασφαλώς μία επικαιρικότητα από πλευράς εξωτερικών συνθηκών – οι Πατέρες είναι πάντοτε παιδιά της εποχής τους και τα προβλήματα της εποχής τους αντιμετωπίζουν και με αυτά διαλέγονται - αλλά από πλευράς σκεπτικού και στάσεως ζωής. Με άλλα λόγια τα επιμέρους θέματα και προβλήματα με τα οποία ασχολήθηκαν μπορεί να μην ανταποκρίνονται στη δική μας σύγχρονη εποχή, ο τρόπος όμως που αντιμετώπισαν την εποχή τους, η στάση τους έναντι του Θεού και του ανθρώπου, συνιστούν το διαχρονικό στοιχείο, εκείνο που μπορεί να λειτουργήσει ως πυξίδα και για τη δική μας ζωή.

Η θεοπνευστία τους αυτή με τον τρόπο που είπαμε τους κάνει να έχουν την εξαιρετική θέση που τους αναγνωρίζει η Έκκλησία μέσα στη ζωή της. Τέτοια μάλιστα θέση, ώστε ακόμη και οι Σύνοδοι να στηρίζονται στη διδασκαλία τους στη διδασκαλία των Πατέρων. Κι αυτό σημαίνει ότι δεν είναι οι Σύνοδοι που δημιουργούν τους Πατέρες. Είναι οι Πατέρες που κάνουν τις Συνόδους αυθεντικό εκφραστή της αλήθειας. Είναι η θεοπνευστία αυτών που κάνει και μία Σύνοδο θεόπνευστη. Για παράδειγμα: η αγιότητα και ο φωτισμός του Αγίου Αθανασίου, που συντονιζόταν με την αγιότητα των Πατέρων της Α΄ Οικουμενικής Συνόδου, του αγίου Αλεξάνδρου, του αγίου Νικολάου, του αγίου Σπυριδώνος, ήταν εκείνα που καθοδήγησαν τη Σύνοδο αυτή στην έκφραση της αλήθειας, όταν η Έκκλησία ταλανιζόταν από την αίρεση του Αρείου. Το ίδιο συνέβη και με τις άλλες Οικουμενικές Συνόδους: υπήρχε πάντοτε κάποιος ιδιαίτερος φωτισμένος Πατέρας, αλλά και άγιοι Πατέρες που παρευρίσκονταν και αγωνιούσαν για τη διατύπωση της αλήθειας. Ενώ από την άλλη, όπου δεν υπήρχαν τέτοιοι Πατέρες σε Συνόδους, ακόμη και χαρακτηριζόμενες ως οικουμενικές, όπου η πλειοψηφία κινείτο από άλλα κριτήρια πέρα από τα θεολογικά, εκεί η διατύπωση της αλήθειας ήταν επισφαλής, εκεί μπορούσε να διατυπωθεί ακόμη και η πλάνη, με επίφαση χριστιανική. Δεν αγνοούμε για

παράδειγμα τέτοιες Συνόδους, όπως την εικονομαχική σύνοδο της Ιέρειας το 754 μ.Χ., όπως τη σύνοδο της Φερράρας/Φλωρεντίας το 1438/9 μ.Χ.

“Η θεοπνευστία των Οικουμενικών Συνόδων – σημειώνει επ’ αυτού ο Μητροπολίτης Ναυπάκτου κ. Ιερόθεος, σχολιάζοντας αντίστοιχη θέση του μακαριστού π. Ιωάννου Ρωμανίδη – συνδέεται με την παρουσία σε αυτές Πατέρων, που ήταν θεόπνευστοι. Δεν είναι θεόπνευστη η Σύνοδος ως ένας θεσμός, αλλά λόγω της συμμετοχής σε αυτήν θεουμένων... Δυστυχώς υπάρχουν μερικοί σήμερα, που παραθεωρούν τους θεουμένους Πατέρες και τοποθετούν τις Συνόδους πάνω από τους Πατέρες, ενώ συμβαίνει το αντίθετο...Οι Επίσκοποι που έφτασαν στη θεοπτία, έβλεπαν τον Θεό και είχαν επικοινωνία μαζί Του και γι’ αυτό έγιναν Πατέρες, που είναι η βάση των Οικουμενικών Συνόδων”.

3. Δύο ερωτήματα: είναι ορθός ο τίτλος Πατέρας της 'Εκκλησίας'; Και: Ποιά η διαφορά μεταξύ του Πατέρα της 'Εκκλησίας και του Πατέρα και Διδασκάλου αυτής;

Πριν προχωρήσουμε σε κάποια κατάταξη του έργου των Πατέρων, καλό θα ήταν να απαντήσουμε στα παραπάνω ερωτήματα.

Και ως προς το πρώτο: Δικαιώνεται ο τίτλος που απονέμουμε στους αγίους αυτούς; Τους προσφωνούμε Πατέρες. Είναι ορθό; Και θέτουμε το ερώτημα, διότι ιδίως οι Προτεστάντες, αλλά ακόμη και οι Γιεχωβάδες, το θέτουν. Πως τολμάτε, ερωτούν, να δίνετε τον χαρακτηρισμό του Πατέρα σε άνθρωπο, όταν ο ίδιος ο Χριστός λέει να μην κληθείτε καθηγητές και Πατέρες; Ο μόνος που δικαιούται τον τίτλο αυτόν είναι μόνον ο Θεός. Κι είναι σωστό βεβαίως αυτό που επισημαίνουν – ποιός θα αμφισβητούσε ότι ο μόνος απολύτως Πατέρας και Διδάσκαλος είναι ο Θεός; - όμως ο χαρακτηρισμός αυτός δεν ευρίσκεται εκτός της αποκαλύψεως του Χριστού. Η ίδια η Καινή Διαθήκη δίδει τον τίτλο αυτόν, και μάλιστα δια στόματος, και όχι μόνον, αποστόλου Παύλου. 'Εκείνος ομιλεί για πατέρες, εκτός από τον Θεό, που αγωνίζονται να γεννήσουν εν Χριστώ τα πνευματικά τους παιδιά. Στην Α' προς Κορινθίους επιστολή μάλιστα είναι σαφέστατος: *Οὐκ εντρέπων υμᾶς γράφω ταῦτα – λέει συγκεκριμένα - ἀλλ' ὡς τέκνα μου ἀγαπητὰ νοθετώ. Ἐάν γὰρ μυρίους παιδαγωγούς ἔχητε ἐν Χριστῷ, ἀλλ' οὐ πολλοὺς πατέρας. Ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ δια τοῦ εὐαγγελίου ἐγὼ υμᾶς ἐγέννησα* (4, 14-15). 'Αλλά και στους Γαλάτες με πόνο θα γράψει: *Τεκνία μου, οὐς πάλιν ὠδίνω, ἀχρὶς οὐ μορφώθη Χριστὸς ἐν υμῖν* (4, 19). Γι' αυτό και η 'Εκκλησία μας στοιχούσα στην Παράδοση αυτή απονέμει τον τίτλο σε κάθε ποιμένα που αγωνίζεται να φέρει σε προσωπική σχέση με τον Χριστό τα πνευματικά του τέκνα.

Ὡς προς το δεύτερο: Μιλώντας για τους Πατέρες της 'Εκκλησίας διακρίνουμε σε Πατέρες και σε Πατέρες και Διδασκάλους. Ἄλλο ο απλός Πατέρας και άλλο αυτός που είναι και Διδάσκαλος. Στην πρώτη περίπτωση Πατέρας λέγεται ο άγιος η ο όσιος η ο ποιμένας που ζει τον

λόγο του Χριστού, ποιμαίνει τον λαό του Θεού, μπορεί να έχει εμπειρία του Θεού και να είναι ακόμη και θεόπτης, μα δεν έχει το χάρισμα της σοφίας, ώστε να εκφράζει τις θεοπτικές του εμπειρίες. Πολλοί λοιπόν μπορεί να έχουν το χάρισμα της γνώσεως -εμπειρίας του Θεού, λίγοι όμως το χάρισμα και της σοφίας. Όσοι έχουν και τα δύο χαρίσματα, της γνώσεως και της σοφίας, ώστε να εκφράζουν την εμπειρία του Θεού και να δίνουν έτσι απάντηση και στα προβλήματα πίστεως που αναφύονται στην εποχή τους, λέγονται Πατέρες και Διδάσκαλοι. Η σοφία και η γνώση είναι χαρίσματα του Αγίου Πνεύματος – σημειώνει παρεμφερώς στον προβληματισμό αυτό στο 9ο από τα 100 πρακτικά κεφάλαια πνευματικής γνώσεως και διακρίσεως του ασκητικού του λόγου ο μεγάλος νηπτικός διδάσκαλος άγιος Διάδοχος επίσκοπος Φωτικής -. Το κάθε όμως χάρισμα ενεργεί με διάφορο τρόπο. Σέ άλλον δίνεται σοφία, σε άλλον γνώση, από το ίδιο Πνεύμα, όπως μαρτυρεί και ο απόστολος Παύλος. Και η γνώση ενώνει με την πείρα τον άνθρωπο με τον Θεό, αλλά δεν κινεί την ψυχή σε λόγους για τα όντα. Γι' αυτό και μερικοί που ασκούν τον μοναχικό βίο, φωτίζονται από τη γνώση με νοερή αίσθηση, αλλά η ψυχή τους δεν κινείται σε θείους λόγους. Η σοφία όμως, όταν δοθεί με φόβο σε κάποιον μαζί με τη γνώση (και αυτό είναι σπάνιο), φανερώνει τις ίδιες τις ενέργειες της θείας γνώσεως. Γιατί η γνώση συνηθίζει να φωτίζει τον νου με την εμπειρία, ενώ η σοφία με τον πνευματικό λόγο`.

Νομίζουμε ότι δεν θα αφιστάμεθα από την αλήθεια αν φέρναμε ως παράδειγμα τον άγιο Σπυρίδωνα σε σχέση με τον άγιο Ἀθανάσιο Αλεξανδρείας. Και οι δύο είναι Πατέρες της Ἐκκλησίας, της ίδιας εποχής, με εμπειρία και γνώση Θεού. Ο άγιος Ἀθανάσιος όμως είναι ο Διδάσκαλος. Εκείνος φωτίστηκε κατεξοχήν, ώστε να δει σε όλη την έκτασή της την πλάνη του Αρείου και να την αντιμετωπίσει με φιλοσοφικούς όρους, βοηθώντας την Ἐκκλησία στη διατύπωση της ζωής και της διδασκαλίας της. Ο Ἀθανάσιος δηλαδή είχε το χάρισμα και της σοφίας εκτός από τη γνώση.

Από την άποψη αυτή ίσως είναι ορθότερη η επισήμανση μερικών Πατρολόγων για τα στοιχεία που συνιστούν το φαινόμενο του Πατέρα και Διδασκάλου. Ενώ δηλαδή, ιδίως παλαιότερα, θεωρούνταν ως στοιχεία του Πατέρα η αγιότητα του βίου, η ορθοδοξία του, η αναγνώριση της Ἐκκλησίας και η αρχαιότητα, στα τελευταία χρόνια προτάθηκαν ως στοιχεία χαρακτηρισμού του Πατέρα και Διδασκάλου η ενσάρκωση της Παραδόσεως, ο φωτισμός του αγίου Πνεύματος για επακριβή κατανόηση του προβλήματος που δημιουργούσε μία αίρεση και η υπέρβαση λόγω του φωτισμού αυτού κρίσεως στην Ἐκκλησία.

4. Ποιό το έργο των Πατέρων, πως μπορούμε να το διακρίνουμε και ποιά η προσφορά τους;

Καταρχάς θα πρέπει να πούμε ότι όλες οι διακρίσεις των έργων τους γίνονται για λόγους μεθοδολογικούς. Εξυπηρετούν εμάς και όχι

ασφαλώς εκείνους. Κι αυτό συμβαίνει διότι οι Πατέρες γράφουν και κάνουν έργο, αποσκοπώντας πάντοτε στο ποίμνιό τους και υπακούοντας στο θέλημα του Θεού. Οι Πατέρες δηλαδή δεν κάνουν έργο, όπως έχει ειπωθεί, γραφείου. Δεν είναι συγγραφείς με την κοινή έννοια. Είναι ποιμένες με συναίσθηση ευθύνης απέναντι στο ποίμνιο, ιδίως όταν υπάρχει πνευματική κρίση. Γι' αυτό και δεν πέφτουν έξω στα λεγόμενά τους, εκτός κι αν δεν έχει εκφραστεί η Έκκλησία συγκεκριμένα για κάτι. Είπαμε και παραπάνω ότι η θεοπνευστία των Πατέρων δεν βρίσκεται σε κάθε τι που είπαν και έγραψαν, αλλά στο consensus αυτών. Σε κάποιες περιπτώσεις συνεπώς μπορούν να πουν κάτι που ίσως χαρακτηριστεί ως θεολογούμενο. Μη ξεχνάμε, όπως γράφει επί του θέματος ο καθηγητής Μ. Φαράντος (Δογματικά και Ηθικά, Εισαγωγικά, σελ. 39, 'Αθήναι 1973), ότι *ή ορθόδοξος Έκκλησία ουδέποτε παρεδέχθη μέλος' αυτής ως αλάθητον. 'Αλάθητος σημαίνει μη πεπτωκώς, μη πεπτωκώς δε είναι ο αναμάρτητος(αναμάρτητος δε είναι ο οντολογικώς ηνωμένος μετά του Θεού, τοιούτον δε προνόμιον επεφυλάχθη υπό του Θεού μόνον εις την ανθρωπίνην φύσιν του 'Ιησού Χριστού και εις την Έκκλησιαν, ούσαν το σώμα του Χριστού. Πάντα τα μέλη της Έκκλησίας, αμαρτωλά δημιουργήματα όντα, σώζονται χάριτι Θεού...Ουδείς λοιπόν ορθόδοξος πιστός και θεολόγος η Πατήρ είναι αλάθητος. Η εκ των υστέρων ανακήρυξις υπό της Έκκλησίας των Πατέρων ως Αγίων ουδόλωσ συνεπάγεται και το αλάθητον της θεολογίας αυτών'*. Και σ' αυτές όμως ακόμη τις περιπτώσεις πρέπει να είμαστε επιφυλακτικοί. Δεν είναι λίγες οι φορές που σπεύδουμε να επισημάνουμε κάποια απόκλιση από την ορθή πίστη κάποιου Πατέρα, ενώ η απόκλιση στην πραγματικότητα βρίσκεται μέσα μας. Εμείς τις περισσότερες φορές δεν βρισκόμαστε στο πνευματικό ύψος που πρέπει, οπότε παρεξηγούμε τον λόγο του Πατέρα, αποδίδοντάς του προθέσεις τις οποίες δεν έχει. Συνήθως μετά από πιο ενδελεχή έρευνα τα πράγματα αποκαθίστανται. Η πλάνη αποκαλύπτεται ότι είναι δική μας.

Αλλά και στην περίπτωση ακόμη αυτή, της επισημάνσεως κάποιας αποκλίσεως η ενός θεολογούμενου ζητήματος στους Πατέρες, θαυμάζει κανείς την εκκλησιαστικότητά τους και την ταπείνωσή τους. Η απόκλιση η το θεολογούμενο δηλαδή θα υπάρχουν εκεί που, όπως είπαμε, δεν έχει εκφραστεί συνολικά η Έκκλησία. Ουδέποτε με άλλα λόγια έχουμε περίπτωση διατυπώσεως διδασκαλίας από έναν Πατέρα, η οποία να μη συμφωνεί με ο,τι η Έκκλησία μας έχει ως πίστη της. Οι Πατέρες έχουν πλήρη συνείδηση ότι συνιστούν μέλη της Έκκλησίας, συνεπώς υπόκεινται σ' αυτήν και δεν βρίσκονται υπεράνω αυτής.

Κατά τους Πατρολόγους, η διάκριση των έργων των Πατέρων και Διδασκάλων γίνεται αναλόγως της αφορμής που τους δόθηκε για να γράψουν η να πουν κάτι. Έτσι διακρίνουμε σε κηρυγματικά έργα τους, σε αντιαιρετικά, σε κείμενά τους εκφράσεως θείων εμπειριών, σε έργα λατρείας και δοξολογίας του Θεού, σε έργα καταγραφής για διατήρηση της μνήμης, σε επιστολές κλπ. Η ανάλυση της κατατάξεως αυτής

νομίζουμε ότι θα τραβούσε σε μάκρος και δεν θα εξυπηρετούσε ιδιαίτερος τον χαρακτήρα της συνάξεώς μας.

Από τα παραπάνω πάντως καταφαίνεται ότι η προσφορά των Πατέρων δεν έγκειται στην καταγραφή ορισμένων έργων, σε μία συγγραφική δηλαδή προσφορά. Η προσφορά τους έγκειται, εκτός του αγιαστικού παραδείγματός τους ασφαλώς, σε αυτό που έχει χαρακτηριστεί, ιδίως από τον μακαριστό Πατρολόγο καθηγητή Στυλιανό Παπαδόπουλο, αύξηση της γνώσεως της αλήθειας. Οι Πατέρες, κατά το σκεπτικό του - βασισμένο ιδίως στον άγιο Γρηγόριο τον Θεολόγο - ανάλογα με την αφορμή που τους δόθηκε, προχώρησαν με τον φωτισμό του Θεού σε μεγαλύτερη και βαθύτερη κατανόηση της μιας αλήθειας που είναι ο Ιησούς Χριστός. Δεν έχουμε προφανώς με τους Πατέρες καλύτερη και μεγαλύτερη αποκάλυψη. Τέτοιες απόψεις διατυπώνονται από αιρετικούς και ανθρώπους που θεωρούν τον Χριστό ως απλό άνθρωπο, ιδρυτή ίσως κάποιας θρησκείας, την οποία οι μεταγενέστεροι μπορούν να εξελίξουν επί τα βελτίω. Η αλήθεια όμως άπαξ παρεδόθη από τον Κύριο Ιησού Χριστό. Αυτός είναι το πλήρωμα της αλήθειας, κατά τον αψευδή λόγο Του: *Εγώ ειμι η οδός, η αλήθεια και η ζωή*. Δόθηκε όμως στους Πατέρες η ικανότητα να εισχωρήσουν περισσότερο στην κατανόηση του Χριστού. Διευρύνθηκε η εμπειρία τους γνώσεώς Του, όταν προκλήθηκε βεβαίως η Έκκλησία από αιρετικούς που αμφισβητούσαν είτε τη θεότητα είτε την ολοκληρία της ανθρωπότητάς Του. Οπότε με τον τρόπο αυτό βοήθησαν την Έκκλησία στη διαφύλαξη της ορθής πίστεώς της, όταν αυτή συνερχόταν εν Συνόδω για την αντιμετώπιση της πλάνης και της αίρεσης. Κι έτσι επιβεβαιώνεται ο λόγος του Χριστού ότι *τό Αγιον Πνεύμα οδηγήσει υμάς εις πάσαν την αλήθειαν*. Μία καθοδήγηση δηλαδή που δεν φέρνει άλλη αλήθεια από τη μία του Χριστού, αλλά την εμπάθυνση της εμπειρίας της αλήθειας. Κι αυτό βεβαίως θα πει: η αποκάλυψη δεν συνεχίζεται – κάτι που παραπέμπει στον Ρωμαιοκαθολικισμό. Αυτή ολοκληρώθηκε με τον θάνατο και του τελευταίου των αποστόλων. Συνεχίζεται όμως η αποκάλυψη της εμπειρίας, όπως μόλις είπαμε, της αλήθειας.

5. Πατέρες και Αγία Γραφή.

Με τους παραπάνω όρους, χωρίς τους Πατέρες της Έκκλησίας, τους φορείς του Πνεύματός της και της Παραδόσεώς της, δεν μπορούμε να κατανοήσουμε και την Αγία Γραφή. Η Αγία Γραφή ως ο λόγος περί της αποκαλύψεως του Θεού είναι θεόπνευστη. Αρα μόνον θεόπνευστοι μπορούν να την κατανοήσουν και την ερμηνεύσουν. Κι αυτοί είναι οι Πατέρες μας.

Πιο συγκεκριμένα: η Αγία Γραφή δεν είναι ένα απλό ιστορικό βιβλίο. Κυρίως είναι ο θεόπνευστος λόγος των Αποστόλων περί του Ιησού Χριστού και των θαυμασίων του Θεού. Είναι η χαρισματική μαρτυρία τους για τον ενανθρωπήσαντα Θεό από την κοινωνία τους μαζί

Του επί τριετία και από τον ιδιαίτερο φωτισμό που έλαβαν κατά την ημέρα της Πεντηκοστής. *Ὁ ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ὁ ἀκηκόαμεν, ὁ ἐωράκαμεν τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡμῶν, ὁ ἐθεασάμεθα καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν, περὶ τοῦ λόγου τῆς ζωῆς...ὁ ἐωράκαμεν καὶ ἀκηκόαμεν, ἀπαγγέλλομεν ὑμῖν, ἵνα καὶ ὑμεῖς κοινωνίαν ἔχητε μεθ' ἡμῶν* (Α' Ἰωάν. 1-3). Ἐπειδὴ λοιπὸν γράφηκε ἀπὸ θεοκίνητους ἀνθρώπους, γι' αὐτὸ μόνον ὅσοι ἔχουν τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ μποροῦν νὰ τὴν κατανοήσουν. Ὁ ἀπόστολος Παῦλος καὶ πάλι θα σημειώσῃ: *Ἡμεῖς δε ἐλάβομεν οὐ τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τοῦ ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἵνα εἰδώμεν τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ χαρισθέντα ἡμῖν* (Α' Κορ. 2, 12).

Ὁ Μ. Αθανάσιος στὸν λόγο του *Περὶ ἐνανθρωπήσεως* λέγει τὰ ἐξῆς χαρακτηριστικά: *Ἄλλὰ πρὸς τὴν ἐκ τῶν Γραφῶν ἐρευνᾶν καὶ γνῶσιν ἀληθῆ, χρειαῖ βίου καλοῦ καὶ ψυχῆς καθαρᾶς καὶ τῆς κατὰ Χριστὸν ἀρετῆς, ἵνα δι' αὐτῆς οὐδεὺς ὁ νοῦς τυχεῖν ὧν ορέγεται καὶ καταλαβεῖν δυνήθῃ, καθ' ὃν ἐφικτὸν ἐστὶ τῆ ἀνθρώπων φύσει περὶ τοῦ Θεοῦ Λόγου μανθάνειν. Ἀνευ γὰρ καθαρᾶς διανοίας καὶ τῆς πρὸς τοὺς ἀγίους τοῦ βίου μιμήσεως οὐκ ἂν τις καταλαβεῖν δυνήθῃ τοὺς τῶν ἀγίων λόγους* (Δηλαδή: Για τὴν ἐρευνᾶ καὶ τὴν ἀληθινὴ γνῶσιν ἀπὸ τῆς Γραφῆς ὑπάρχει ἀνάγκη καλοῦ βίου καὶ ψυχῆς καθαρῆς καὶ τῆς κατὰ Χριστὸν ἀρετῆς, ὥστε με αὐτὴν (τὴν ἀρετὴ) νὰ βαδίσῃ ὁ νοῦς καὶ νὰ μπορέσῃ νὰ καταλάβῃ καὶ νὰ πετύχῃ ὅσα ἐπιθυμῇ, ὅσο βέβαια εἶναι μπορετὸ στὴν ἀνθρώπινη φύση νὰ μαθαίνει γιὰ τὸν Θεὸ Λόγο. Διότι χωρὶς καθαρὴ διάνοια καὶ χωρὶς τὴ μίμηση τοῦ βίου τῶν ἀγίων δὲν θὰ μπορέσῃ κανεὶς νὰ καταλάβῃ τοὺς λόγους τῶν ἀγίων).

Καὶ ὁ ἅγιος Χρυσόστομος ἐπίσης θα πῇ: *“Δια τοῦ τούτου προσήκει ἡμᾶς ὑπὸ τῆς ἀνωθεν χάριτος ὀδηγουμένους καὶ τὴν παρά τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἔλλαμψιν δεξαμένους, οὕτως ἐπιέναι τὰ θεῖα λόγια. Οὐδὲ γὰρ σοφίας ἀνθρωπίνης δεῖται ἡ θεῖα Γραφή πρὸς τὴν κατανόησιν τῶν γεγραμμένων, ἀλλὰ τῆς τοῦ Πνεύματος ἀποκαλύψεως, ἵνα, τὸν ἀληθῆ νοῦν τῶν ἐγκειμένων καταμαθόντες, πολλὴν ἐκείθεν δεξώμεθα τὴν ὠφέλειαν”* (ι. Χρυσόστομος, *Εἰς τὴν Γένεσιν*). (Δηλαδή: Γι' αὐτὸ πρέπει ἐμεῖς ποὺ ὀδηγούμαστε ἀπὸ τὴ θεῖα χάρις καὶ δεχθήκαμε τὴν ἔλλαμψιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, με αὐτὸν τὸν τρόπο νὰ προχωροῦμε καὶ στὰ θεῖα λόγια. Διότι δὲν ἔχει ἀνάγκη ἡ θεῖα Γραφή ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη σοφία γιὰ τὴν κατανόησιν αὐτῶν ποὺ ἔχουν γραφῆ, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ Πνεύματος, ὥστε, ἀφοῦ καταμάθουμε τὸν ἀληθινὸ νοῦ ὅσων περιέχει, νὰ δεχτοῦμε ἀπὸ ἐκεῖ μεγάλη ὠφέλεια).

Οἱ παραπάνω ἐπισημάνσεις συνεπῶς μας καθιστοῦν φανερό ὅτι δὲν ἐπαρκεῖ ὁ φιλολογικὸς ὀπλισμὸς ἢ ἡ γνῶσιν τῆς φιλοσοφίας γιὰ νὰ εἰσέλθῃ κανεὶς στὸ νόημα τῆς Γραφῆς. Ἀν γίνῃ αὐτὸ, ἔχουμε διαστρέβλωση τῆς Γραφῆς. Ἡ Ἁγία Γραφή ἔχει σῶμα καὶ πνεῦμα. Μόνον με τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἀνακαλύπτει κανεὶς τὸ Πνεῦμα τῆς Γραφῆς, τὸ ἀπόθετον κάλλον' κατὰ τὸν Θεολόγο Γρηγόριο. Ἐτσι καταλαβαίνουμε καὶ τὸ γιὰτί ὁ αἰρετικὸς δὲν μπορεῖ νὰ ἐξηγήσῃ τὴν Ἁγία Γραφή. Διότι προϋποτίθεται ἡ βίωση τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας, ἡ συμμετοχὴ στα

μυστήρια, ο ησυχαστικός τρόπος ζωής, πράγματα που δεν υπάρχουν στους αιρετικούς, οι οποίοι το μόνο που έχουν σε περίσσια είναι ο άκρατος εγωισμός τους και η δαιμονική υπεροψία τους. Ως γνωστόν ο αιρετικός κινείται πάντοτε με βάση και κριτήριο το ταραγμένο θυμικό του και το πλανεμένο λογικό του. Ταραγμένος και πλανεμένος λοιπόν ταραγμένα και πλανεμένα βλέπει και όλα τα πράγματα, πολύ δε περισσότερο τα πνευματικά, όπως είναι ο λόγος του Θεού και τα λόγια των αγίων.

Οι μόνοι λοιπόν αυθεντικοί ερμηνευτές της Αγίας Γραφής είναι οι άγιοι Πατέρες μας. Αυτοί αποτελούν τους επιστήμονες της Εκκλησίας. Τα θεόπνευστα μάτια τους γίνονται τα δικά μας γυαλιά για να μην παραμορφώνουμε τον λόγο του Θεού και να βλέπουμε σωστά. Δεν είναι τυχαίο ότι τον κατεξοχήν ερμηνευτή της Έκκλησίας μας, τον ιερό Χρυσόστομο, καθοδηγούσε κατά την εξήγηση των επιστολών του αποστόλου Παύλου ο ίδιος ο απόστολος, όπως σημειώνει χαρακτηριστικά ο βιογράφος του. Κι όλοι θυμόμαστε ότι όταν ο άγιος Άντώνιος αντιμετώπισε κάποια δυσκολία στην κατανόηση ενός λόγου του Λευιτικού, αποσύρθηκε στην έρημο για να προσευχηθεί στον Θεό να του στείλει τον Μωϋσή προς εξήγηση του χωρίου.

Μόνη λοιπόν η Αγία Γραφή δεν προσφέρει πολλά πράγματα. Το αντίθετο ίσως. Μπορεί να οδηγήσει σε φοβερές πλάνες. Μέσα όμως στη ζωή της Έκκλησίας, ως βιβλίο της Έκκλησίας, αποκτά τη θέση που της αρμόζει: να αποκαλύπτει τον λόγο του Θεού στον άνθρωπο και να τον καθοδηγεί στη σωτηρία του. Κι αυτό γίνεται με τη βοήθεια των Πατέρων μας.

6. Ανάγκη μελέτης των έργων των Πατέρων.

Είναι ευνόητη έτσι και η ανάγκη της μελέτης των Πατερικών έργων. Δεν είναι πολυτέλεια η συναναστροφή μας με αυτά. Αποτελεί θέμα του ευ ζην μας, για να μπορούμε να ξεφεύγουμε από τη δεισιδαιμονία στην οποία μας οδηγεί η άγνοια και η αμέλειά μας. Ιδιαίτερος στην εποχή μας που πάμπολλες εκδόσεις πατερικών έργων γίνονται, νομίζουμε ότι θα δώσουμε λόγο στον Θεό, αν δεν τις εκμεταλλευτούμε. Στα πλαίσια των δυνατοτήτων μας, και των οικονομικών και των διανοητικών, πρέπει να κάνουμε συχνή χρήση, έστω και για λίγη ώρα, των Πατερικών θησαυρισμάτων. Μας οδηγούν οι Πατέρες αβίαστα και αλάνθαστα στην ένταξή μας στη Βασιλεία του Θεού.

Δύο μόνο επιφυλάξεις μπορούμε να εκφράσουμε στην προτροπή μας αυτή: 1) Όπως υπάρχει κίνδυνος στη μελέτη της Αγίας Γραφής, αν δεν αγωνιζόμαστε να ζούμε τη ζωή της Έκκλησίας, έτσι και στη μελέτη των Πατερικών έργων. Οι επισημάνσεις του Αγίου Αθανασίου που κάναμε προηγουμένως, ισχύουν και για τα έργα των αγίων μας. Και 2) Να μη μελετούμε αποσπασματικά τα έργα τους. Χρειάζεται συχνά να

καταφεύγουμε σε όλο το κείμενό τους, για να μη το αλλοιώνουμε. Αποσπασματική μελέτη πολλές φορές σημαίνει διαστρέβλωση και παρεξήγηση του πατερικού λόγου. Η δια χωρίων αποδεικτική μέθοδος - σημειώνει ο παραπάνω αναφερθείς πανεπιστημιακός καθηγητής - είναι λίαν επικίνδυνος. Διότι δύναται να οδηγήσει εις την απομόνωση του νοήματος ενός χωρίου εκ του συνόλου της αληθείας, εις την οποίαν υπάγεται. Τα χωρία πρέπει να χρησιμοποιούνται εν αναφορά προς το όλον, προς την καθολικήν πρόθεσιν και τάσιν του συγγραφέως... Έάν π.χ. χρησιμοποιήση τις καταλλήλως τα χωρία Πατρός τινος, εις τα οποία ομιλεί ούτος περί της σχέσεως των ορθοδόξων προς τους αιρετικούς, δύναται εξ ίσου καλώς να αποδείξη ότι ο Πατήρ ούτος είναι συντηρητικός, αποκλείων πάσαν μετά των αιρετικών κοινωνίαν, η οϊκουμενιστής, διαλεγόμενος εις τα έργα του μετά των αιρετικών η και συνιστών τον διάλογον μετ' αυτών' (Μ. Φαράντος, Δογματικά και ηθικά, Εισαγωγικά, σελ. 33-34, 'Αθήναι 1973). Στην περίπτωση που θα μελετήσουμε αποσπασματικά το έργο κάποιου Πατέρα, τουλάχιστον να μελετούμε και τις εισαγωγές που παρέχουν τα αποσπάσματα. Γιατί στις εισαγωγές υπάρχει συνήθως ένταξη του κειμένου στην όλη διδασκαλία του Πατέρα και στην όλη διδασκαλία της Έκκλησίας.

Επιλογικά: Μιλώντας για τους Πατέρες δεν μιλάμε για κάτι ξένο από εμάς. Οί Πατέρες είμαστε εμείς, καθώς έχει ευστόχως ειπωθεί (Στυλιανός Παπαδόπουλος). Διότι η διδασκαλία τους έγινε παράδοση της Έκκλησίας και έτσι εμείς ζώντας μέσα στην Έκκλησία μας ζούμε συγχρόνως και τους Πατέρες. Μελετώντας λοιπόν τους Πατέρες οδηγούμαστε στην αυτοσυνειδησία της Έκκλησίας και στην αυτοσυνειδησία τη δική μας.

Οι Πατέρες συνιστούν τελικώς την ταυτότητά μας και τις ρίζες μας.